

44
45

REGIOPROGRAMMA

Rijk van Nijmegen

80 jaar Vrijheid

Wat is vrijheid

What is freedom

Was ist Freiheit?

Je vrijheidsboodschap achterlaten op een krijtmuur
in het Vrijheidsmuseum Groesbeek.

© Eveline van Elk

Inhoudsopgave

Voorwoord 4

Inleiding, Het Gelderse Verhaal 5

1 Het provinciale beleidskader 80 jaar Vrijheid 7

1.1 Doelstelling, doelen en ambities programma '80 jaar Vrijheid' 8

1.2 Subsidiabele activiteiten 9

2 Regioprogramma Rijk van Nijmegen 11

2.1 Inleiding 11

2.2 Het regionale verhaal 12

2.3 Programma per gemeente 16

2.3.1 Gemeente Nijmegen;

Participatief herdenken en betekenisvol beleven 16

2.3.2 Gemeente Berg en Dal; Gedeelde Geschiedenis 18

2.3.3 Gemeente Heumen; Vrijheid valt uit de lucht 19

2.3.4 Gemeente Wijchen; De bevrijding van Wijchen 20

2.3.5 Gemeente Beuningen; Verbinding kunst, cultuur en erfgoed 21

2.3.6 Gemeente Druten; Lokale gebeurtenissen tot leven brengen 22

3 Organisatie Regioprogramma Rijk van Nijmegen 23

3.1 Kernteam Vrijheid 23

3.2 Beoordelen van de projectaanvragen 24

3.3 Projectleider en programma coördinator 25

3.4 Subsidies en cofinanciering 26

3.5 Educatie en communicatie 27

3.6 Borging '80 jaar Vrijheid' 27

Voorwoord

In 2025 is het 80 jaar geleden dat er een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog. Nederland werd in 1944 en 1945 in delen bevrijd van het Duitse naziregime. In 2024 en 2025 staan we stil bij de gebeurtenissen van toen, herdenken de slachtoffers en vieren de Bevrijding.

De provincie Gelderland heeft in het kader hiervan het herdenkingsprogramma - '80 jaar Vrijheid' – vastgesteld en subsidiegelden gereserveerd om dit uit te voeren. De Gelderse regio's (Airborne regio, Rijk van Nijmegen, Rivierengebied, Achterhoek en Veluwe) kunnen hier aanspraak op maken, indien zij een regionaal programma '80 jaar Vrijheid' hebben vastgesteld.

Voor u ligt het programma voor het Rijk van Nijmegen, een uitwerking van het provinciale beleidskader '80 jaar Vrijheid'.

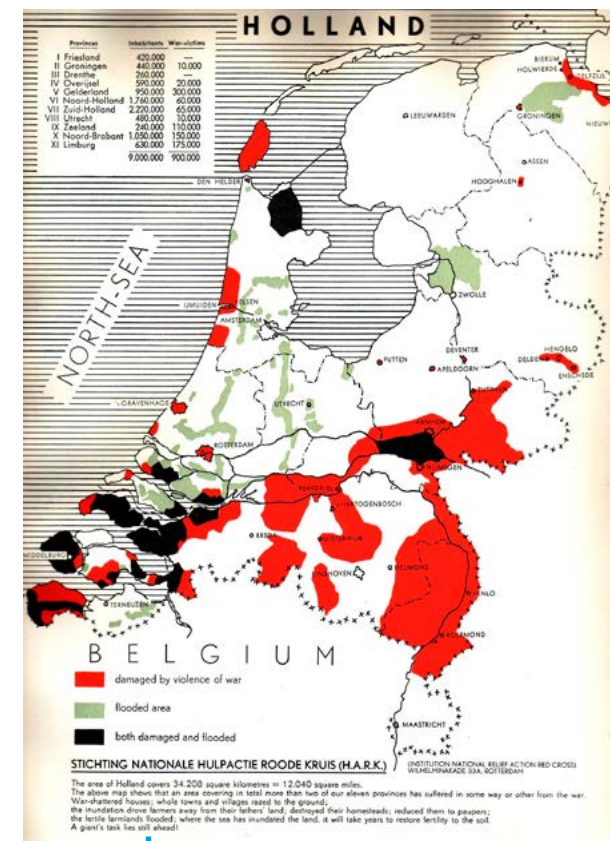

De opening van het Vrijheidsfestival in Groesbeek.
© Eveline van Elk

Inleiding

Het Gelderse Verhaal

Gelderland is één van de zwaarst door de Tweede Wereldoorlog getroffen provincies. Van september 1944 tot begin mei 1945 werd hier strijd geleverd. Tienduizenden militairen en burgers kwamen om, meer dan 170.000 mensen moesten evacueren. Steden en dorpen werden in puin geschoten of onder water gezet. De schade was gigantisch. De generatie van mensen die de Tweede Wereldoorlog meemaakten, sterft langzamerhand uit, maar hun verhalen leven voort. Het is belangrijk om de lessen van toen nog steeds levend te houden.

Een overzicht van de oorlogsschade in Nederland. De extreme schade in het Rijk van Nijmegen is duidelijk zichtbaar.

© NIOD

Ruim 75 jaar kenden we in Europa geen directe oorlogsdreiging en leek vrijheid vanzelfsprekend. Tot in februari 2022 Rusland Oekraïne binnenviel. Sindsdien groeit ook in Nederland het besef dat vrede en vrijheid niet vanzelfsprekend zijn. Daar moet je iets voor doen. Nederland heeft ervaren wat het is om de vrijheid te verliezen. Wij willen niet alleen de geschiedenis doorgeven aan jonge en nieuwe generaties, maar ook bruggen slaan tussen verleden, heden en de toekomst. De oorlog in Oekraïne laat zien dat vrijheid vraagt om het nemen van verantwoordelijkheid. Dit geldt niet alleen voor landen, maar juist ook voor mensen. Met het programma '80 jaar Vrijheid' willen we actief bijdragen aan de bewustwording van de waarden van vrijheid, democratie en rechtsstaat.

Het einde van de Tweede Wereldoorlog kwam voor Gelderland en haar inwoners op verschillende momenten, tussen september 1944 en mei 1945. Voor degenen met banden met Nederlands-Indië pas in

Amerikaanse parachutisten landen ter hoogte van Klein Amerika, Groesbeek september 1944.
© Vrijheidsmuseum

1

Het provinciale beleidskader 80 jaar Vrijheid

augustus 1945. De gebeurtenissen van toen vormen de leidraad van het programma '80 jaar Vrijheid'. Dat kent vijf verhaallijnen:

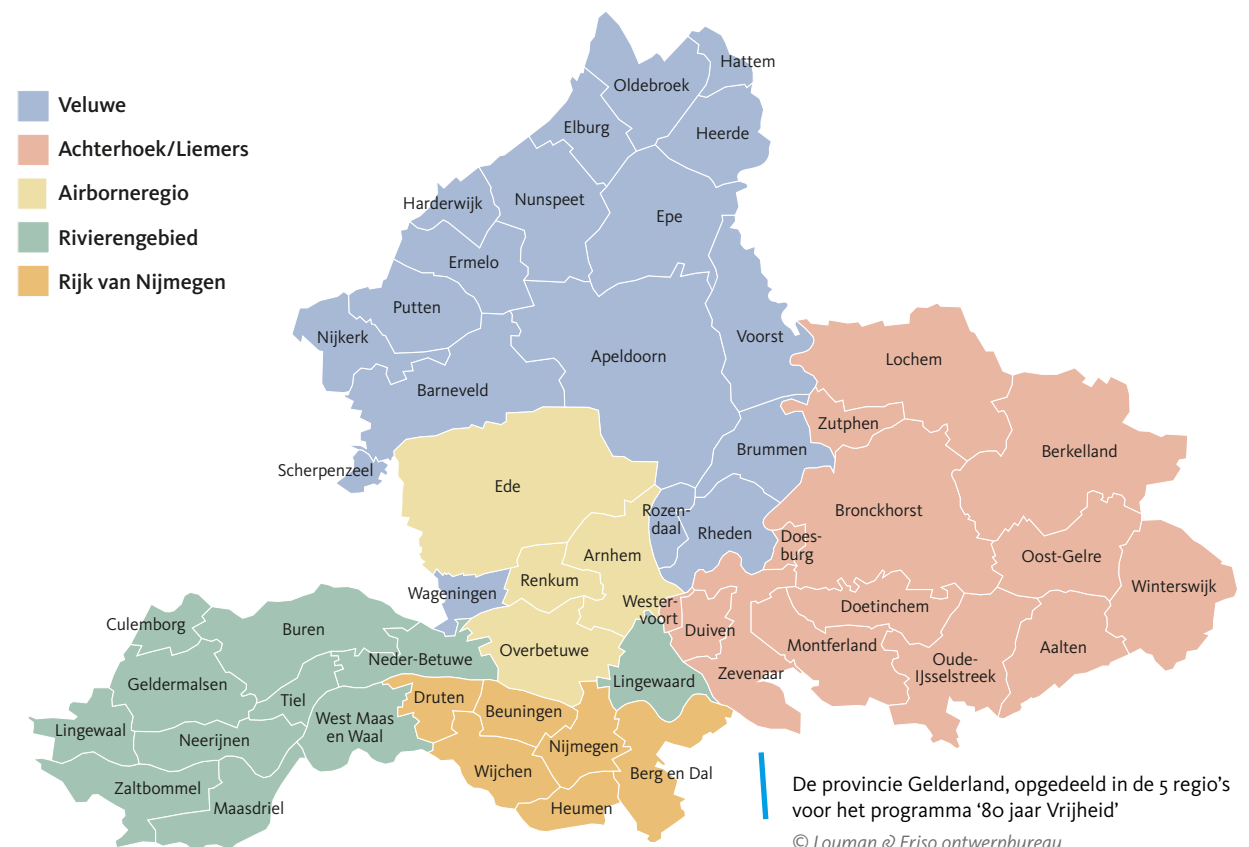
- Market Garden
- Frontlinieperiode
- Burgerleed: Jodenvervolging, evacuatie, verzet en bombardementen
- Rijnlandoffensief
- Bevrijding

Deze verhaallijnen doorkruisen de regio's in de tijd, ze zijn gekoppeld aan verschillende momenten.

Dit Gelderse verhaal vormt de inhoudelijke basis voor het provinciale programma '80 jaar Vrijheid': de Tweede Wereldoorlog als ijkpunt, om vervolgens een link te leggen tussen verleden, heden en toekomst. Voor '80 jaar Vrijheid' is Gelderland verdeeld in 5 regio's, met elk een eigen verhaal.

In 2019 en 2020 werd met het programma 'Gelderland Herdenkt' invulling gegeven aan de herdenking van de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in deze provincie, toen ter gelegenheid van '75 jaar Vrijheid'. Dat bracht in september 2019, bij de herdenking van Market Garden, in Gelderland honderdduizenden mensen op de been. De uitvoering van 'Gelderland Herdenkt' werd in het voorjaar van 2020 gestaakt vanwege de coronamaatregelen.

Het programma maakte wel duidelijk dat de Tweede Wereldoorlog en de oorlogsgeschiedenis in deze provincie in de belangstelling staan van een groot publiek. Niet alleen bij ouderen, maar ook bij jongere generaties.

‘Gelderland Herdenkt’ kreeg in 2022 en 2023 een bescheiden vervolg met het provinciale programma ‘Gelderland in Vrijheid’. Nu de ‘kroonjaren’ 2024 en 2025 naderen, is er door de provincie een nieuw programma in het leven geroepen. Het provinciale beleidskader ‘80 jaar Vrijheid’ dat door Gedeputeerde Staten van Gelderland is vastgesteld, vormt de basis voor de regioprogramma’s van de vijf regio’s die Gelderland rijk is.

Het programma is ontstaan in goede samenwerking met de vijf Gelderse regio’s en Stichting Erfgoed Gelderland. Daarmee kan het met recht een Gelders programma genoemd worden. Nadrukkelijk is opgenomen dat er ook ruimte is voor regionale verschillen in de uitvoering van het programma.

Net als in voorgaande jaren is het leidende thema ‘Vrijheid’.

De looptijd van dit programma is van 1 januari 2024 t/m 31 augustus 2025. Binnen deze periode ligt de focus op september 2024 (Market Garden) tot en met het einde van de Tweede Wereldoorlog (augustus 2025).

1.1 Doelstelling, doelen en ambities programma ‘80 jaar Vrijheid’

De doelstelling van het programma ‘80 jaar Vrijheid’ is een impuls geven aan een actieve bewustwording van naoorlogse generaties in Gelderland van de onschatbare waarde van vrijheid en het besef dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Om dit te bereiken streeft de provincie de volgende onderliggende doelen na:

- 1 Reflecteren op de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog om hedendaagse problemen en conflicten te begrijpen en de verbinding te maken tussen heden, verleden en toekomst;
- 2 Herdenken van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog;
- 3 Verbinding leggen tussen generaties in de samenleving om samen vrede en vrijheid te bespreken en te beleven, de vrijheid te vieren en de waarde van vrijheid te beseffen;
- 4 Handvatten bieden om de dialoog aan te gaan, als bijdrage aan een vreedzame samenleving;
- 5 Ruimte geven aan de regionale historie en identiteit.

Met als referentiekader de gebeurtenissen tussen september 1944 en augustus 1945, wil de provincie Gelderland met het programma ‘80 jaar Vrijheid’ herdenken, beseffen, beleven en vieren dat wij nu in vrijheid kunnen leven.

1.2 Subsidiabele activiteiten: regioprojecten en Groot-Gelderse Evenementen

Het Gelderse programma ‘80 jaar Vrijheid’ is opgebouwd uit twee soorten activiteiten. In de eerste plaats regionale projecten, waarvoor vanuit genoemde regio’s subsidies kunnen worden aangevraagd. In de tweede plaats Groot-Gelderse evenementen, die door Gedeputeerde Staten zijn aangewezen en waarvoor de subsidie vast staat. Voor beide activiteiten zijn verschillende regelingen in het leven geroepen.

Een regionaal project is een project ter uitvoering van het regioprogramma ‘80 jaar Vrijheid’. Het bestaat uit (herdenkings-)activiteiten- en vieringen die voldoen aan de volgende criteria:

- 1 De Tweede Wereldoorlog is het uitgangspunt;
- 2 De actualiteit rond het thema vrijheid en herdenken maakt substantieel deel uit van de activiteiten;
- 3 Het beoogt het bewustzijn van de waarde van vrijheid bij de inwoners van Gelderland te vergroten;
- 4 Het heeft een bovenlokaal of regionaal bereik;
- 5 Het stimuleert ontmoeting en nodigt deelnemers uit met elkaar in gesprek te gaan over vrijheid en herdenken;
- 6 Bij de realisatie van het project worden tenminste twee van de volgende groepen actief betrokken:
 - veteranen die hebben deelgenomen aan een vredesmissie
 - jongeren
 - ooggetuigen van oorlogsgeweld of hun nabestaanden
 - Nederlanders met een migratieachtergrond;
- 7 Het past in het regioprogramma van de betreffende regio.

Voor regionale projecten geldt dat de hoogte van de subsidie ten hoogste 50% is van de subsidiabele kosten met een minimum van €15.000. Dat heeft tot gevolg dat de aanvrager voor 50% cofinanciering moet zorgen en dat een regioproject een financiële omvang heeft van minstens €30.000.

De Groot-Gelderse evenementen zijn door Gedeputeerde Staten aangewezen als evenementen waarvan men verwacht dat deze kunnen rekenen op een groot aantal bezoekers en veel aandacht in de media. De subsidie voor de Groot-Gelderse Evenementen is vastgesteld op max. €250.000,- per evenement en 50% van de subsidiabele kosten. De Groot-Gelderse evenementen voor '80 jaar Vrijheid' zijn:

- Bridge to Liberation, september 2024, Arnhem
- Free Future College & Festival, september 2024, Nijmegen
- Bevrijdingsevenement, mei 2025, Wageningen
- Nationale 5-mei lezing, mei 2025, Wageningen

2

Regioprogramma Rijk van Nijmegen 80 jaar Vrijheid

2.1 Inleiding

Het Rijk van Nijmegen heeft een unieke gemeenschappelijke geschiedenis voor wat het laatste jaar van de oorlog betreft. Deze regio werd gedurende ruim zeven maanden frontgebied. Honderdduizenden geallieerde militairen – eerst Amerikanen en Britten, later ook Canadezen – werden in Nijmegen en omliggende plaatsen ingekwartierd. Tienduizenden burgers in de Betuwe, Groesbeek, de Ooijpolder, de Duffelt en Nijmegen moesten hun huizen verlaten. Als evacuë of als dakloze, omdat hun huis verwoest was, vonden velen in eerste instantie onderdak en gastvrijheid in Wijchen, Beuningen en Druten. Ondertussen bestookten de Duitsers de regio met bommen en granaten. Pas nadat op 8 februari 1945 het Rijnlandoffensief via Nijmegen en Groesbeek was ingezet, verminderde geleidelijk de oorlogsdruk. Groot was de blijdschap toen op 4 mei 's avonds bekend werd dat de Duitsers hadden gecapituleerd. Er is vermoedelijk geen regio in West-Europa waar de bevolking zo lang en intensief de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog heeft ervaren. Deze ervaring met militaire strijd, dood, verwoes-

ting en vluchtelingen schept een band met hen die vandaag de dag de verschrikkingen van het oorlogsgeweld beleven. De volgende gemeenten nemen deel aan het regioprogramma van het Rijk van Nijmegen '80 jaar Vrijheid':

- Nijmegen
- Berg en Dal
- Heumen
- Wijchen
- Beuningen
- Druten

2.2 Het regionale verhaal

Het regioprogramma Rijk van Nijmegen volgt de verhaallijnen van het Gelders beleidskader. Daar is het bombardement op Nijmegen van 22 februari 1944 aan toegevoegd.

- Bombardement Nijmegen
- Market Garden
- Frontlinieperiode
- Burgerleed: Jodenvervolging, evacuatie, verzet, bombardementen en plunderingen
- Rijnlandoffensief / Operatie Veritable
- Bevrijding

Historicus Joost Rosendaal heeft op verzoek van het kernteam '80 jaar Vrijheid' voor het Rijk van Nijmegen het Gelders beleidskader vertaald in een historisch overzicht van de gebeurtenissen in deze regio tussen februari 1944 en mei 1945.

Op 22 februari 1944 komt de Tweede Wereldoorlog hard binnen in het Rijk van Nijmegen. Na de eerste oorlogsjaren, waarin vooral de Jodenvervolging vanaf 1942 en de Arbeitseinsatz vanaf 1943 grote impact hadden op de persoonlijke levens van inwoners in de regio, is het Amerikaanse bombardement op Nijmegen een moment waarop het oorlogsgeweld in volle hevigheid ervaren wordt. Onder de vele honderden slachtoffers – het is het dodelijkste bombardement uit de Nederlandse geschiedenis – behoren ook zeker 47 inwoners uit de regio Nijmegen: Berg en Dal (16), Beuningen (11), Druten (4), Heumen (1), Wijchen (17).

Market Garden maakt dat het Rijk van Nijmegen even onderdeel wordt van de wereldgeschiedenis. Na de invasie in Normandië is deze operatie met het Duitse Ardennenoffensief en het geallieerde Rijnlandoffensief een van de meest spraakmakende en belangrijke veldslagen aan het westelijk front. Op 17 september 1944 landt de Amerikaanse 82nd Airborne Division in Groesbeek (gemeente Berg en Dal) en Overasselt (gemeente Heumen) om de bruggen over Maas en Waal te veroveren. Twee dagen later trekt het Britse grondleger (XXX Corps) via de brug bij Grave richting Alverna (gemeente Wijchen). Daar blijkt dat de Graafsebrug bij Nijmegen onbruikbaar is voor het zware materieel. Via de sluisbrug bij Heumen bereikt het grondleger alsnog Groesbeek. Van daaruit wordt de aanval op de

Vrouwen lopen door het puin na het bombardement op Nijmegen, 22 februari 1944. De klok geeft de tijd van inslag aan: 13:28 uur.

© RAN

Waalbruggen in Nijmegen ingezet. Bij Overasselt landt later ook een deel van de Poolse Airborne troepen. Amerikaanse verkenners komen op 19 september in Beuningen aan en de volgende dag komt het in Druten bij de Veerdam tot een gevecht tussen Engelsen en Duitsers.

Dankzij de geallieerde opmars in de Betuwe komen Druten, Beuningen en Wijchen verder van het directe front te liggen en zijn daardoor relatief veilig, hoewel de kerktoeren van Druten nog wel vernield wordt door Duitse beschietingen. Bij de gevechten in Nijmegen en de Ooijpolder zijn inwoners dakloos geworden of genoodzaakt te vluchten. Zo worden er meer dan tweeduizend inwoners opgevangen in Beuningen. Ook in Wijchen vinden velen van hen onderdak. Vanaf eind september komen hier ook nog eens de evacués uit de Betuwe bij, waarbij Druten een belangrijke rol speelt als eerste opvangplek. Groesbeek, Millingen a/d Rijn en grote delen van de Ooijpolder worden respectievelijk op last van de geallieerden en de Duitsers ontruimd. De inwoners daarvan worden merendeels tot ver achter de linies geëvacueerd.

In de maanden vanaf september wordt het Rijk van Nijmegen één groot legerkamp. In Groesbeek en Heumen ligt de frontlinie. Achter de linies in Nijmegen en Wijchen, maar ook in Beuningen en Druten worden troepen gelegerd om te zorgen voor aflossing van de fronttroepen in de Betuwe en Groesbeek-Mook.

Afro-Amerikaanse soldaten bij een munitieopslag, Wijchen september 1944
© Vrijheidsmuseum

Zo worden de Amerikanen van 101st Airborne Division eind november na 72 dagen aan het Betuwse front afgelost en vinden in eerste instantie in Weurt een rust. In oktober brengt de Britse koning George VI een bezoek aan de troepen en bezoekt het hoofdkwartier in klooster Tienakker (gemeente Wijchen). In onder meer Malden en bij de Heilig-Landstichting worden vliegvelden aangelegd. Talrijk zijn ook de militaire hospitalen.

In de loop van oktober en november neemt het Canadese Eerste Leger de posities over van de Amerikanen en de Britten. In de winter wordt dit corps versterkt en komen uiteindelijk meer dan driehonderdduizend manschappen in het Rijk van Nijmegen te liggen. Op 8 februari 1945 starten deze operatie Veritable, het Rijnlandoffensief. Via Groesbeek en Heumen trekken deze richting Kleve en Goch. Pas eind maart komt er definitief een einde aan de beschietingen in het Rijk van Nijmegen. Als in april de laatste push in de Betuwe plaatsvindt komt de rust in de regio terug. De capitulatie van de Duitsers wordt in het Rijk van Nijmegen, dat zo te lijden had van de strijd, bijzonder uitgelaten gevierd met vele optochten. Het zal nog maanden duren voordat iedereen – evacués en militairen – weer naar huis kunnen terugkeren, en nog jaren voordat de oorlogsschade enigszins hersteld is.

Foto's bij de graven van gesneuvelde Canadezen, gevallen tijdens en na het Rijnland offensief.
© Eveline van Elk

Een schematisch overzicht van de herdenkingsperioden in de diverse regiogemeenten:

	Nijmegen	Berg en Dal	Heumen	Wijchen	Beuningen	Druten
2024						
Bombardement februari 2024	●					
Market Garden september 2024	●	●	●	●		
2025						
Frontlinie sept 24 - mrt 25	●	●	●	●	●	●
Veritable voorjaar 2025	●	●	●	●		
Bevrijding mei 2025	●	●	●	●	●	●

Amerikaanse parachutisten worden feestelijk onthaald op de Dorpsweg in Groesbeek, september 1944
© Vrijheidsmuseum

2.3 Programma per gemeente in de regio

Het Rijk van Nijmegen heeft een gezamenlijk, uniek verhaal en 2024-2025 is een bijzonder jaar waarin we activiteiten met een grote impact op regionaal niveau organiseren. In onderstaande paragrafen staat per gemeente uitgewerkt wat de plannen voor '80 jaar Vrijheid' zijn. Naast de grote gemeenschappelijke verhalen heeft elke gemeente ook haar kleine verhalen die het verdienen doorgegeven te worden aan volgende generaties. Waar mogelijk werken de gemeenten samen en worden inhoud en agenda's op elkaar afgestemd. Elke gemeente heeft haar eigen subsidieregeling die ingezet kan worden als cofinanciering tegenover de provinciale subsidie.

2.3.1 Gemeente Nijmegen; Participatief herdenken en betekenisvol beleven

De twee meest bepalende gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog voor de stad Nijmegen worden de pijlers van '80 jaar Vrijheid':

- Het bombardement van 22 februari 1944
- Operatie Market Garden; de bevrijding van Nijmegen op 20 september 1944.

Tijdens de Sunsetmarch - 2019 - over brug De Oversteek dragen deelnemers de namen mee van de 48 Amerikaanse militairen die hier 75 jaar eerder sneuvelden bij hun poging de Waal over te steken.

© Organisatie Sunsetmarch

Nijmegen kiest ervoor om de herdenkingsactiviteiten, die al eerder werden georganiseerd in het kader van beide gebeurtenissen, uit te breiden tot grote publieksevenementen met veel aantrekkingskracht. Participatief herdenken, betekenisvol beleven en innovatieve samenwerkingen zijn hierin de kernwoorden. Deze kernwoorden worden ook als criteria opgenomen in de subsidieregeling voor gemeente Nijmegen. Naast de herdenking van het bombardement en Market Garden worden natuurlijk ook andere gebeurtenissen herdacht, maar op kleinere schaal. Daarnaast neemt Nijmegen vanzelfsprekend ook deel aan de landelijke viering van '80 jaar Vrijheid' in mei 2025.

Free Future Festival & College; het Groot-Gelders Evenement van Nijmegen, september 2024

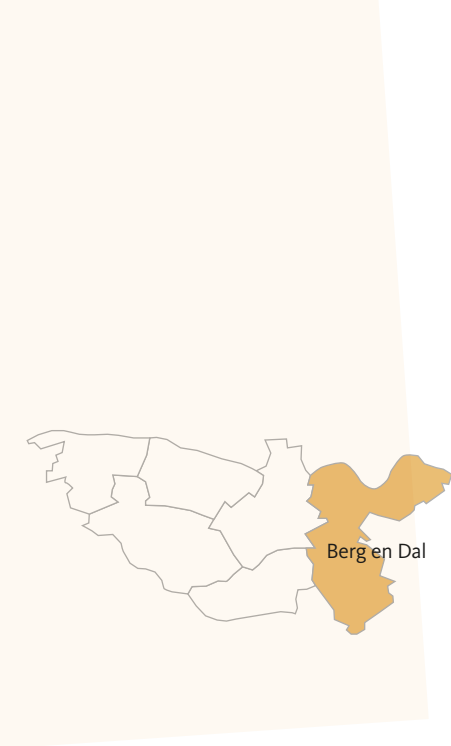
Free Future bestaat uit de onderdelen: festival en college. Het festival richt zich vooral op jongere generaties en heeft plaats op 20, 21 en 22 september 2024. Het college is een 4-daags programma voor scholieren uit de gehele provincie Gelderland en heeft plaats in de week voorafgaand aan de officiële herdenking. Free Future maakt deel uit van het gehele Market Garden Programma.

Free Future heeft van Gedeputeerde Staten de status van Groot-Gelders Evenement ontvangen en daarmee ontvangt de organisatie een subsidie van Provincie Gelderland. De gemeente Nijmegen matcht van haar kant deze subsidie. Daarmee worden Free Future Festival & College twee krachtige evenementen met impact, waar de waarde van Vrijheid centraal staat.

Free Future College: Op de vlucht. Wat stop ik in mijn koffer, wat laat ik achter?

© Mathijs Hanenkamp

2.3.2 Gemeente Berg en Dal; Gedeelde Geschiedenis

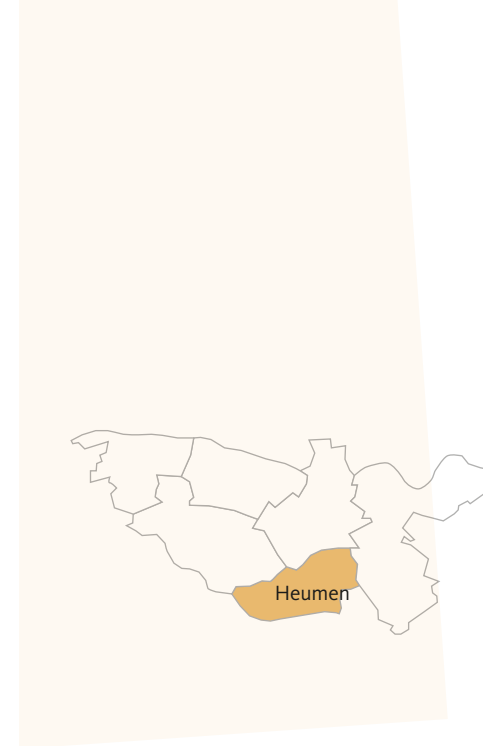
Binnen de gemeente Berg en Dal zal de focus van de activiteiten liggen op de gebeurtenissen rond Market Garden en de lange periode tussen frontgebied en het Rijnlandoffensief. Belangrijk is hierbij de rol van de burgers en de enorme impact van de evacuatie en verwoesting in de regio. Tussen het neerdalen van de bevrijders en het kunnen vieren van die daadwerkelijke bevrijding liggen leed, vrees en verlies, maar ook hoop verborgen in talloze persoonlijke verhalen. Nadrukkelijk wordt in het programma gekeken naar een goede verdeling van de activiteiten tussen de kernen en organisaties. Het doel is om de unieke verhalen van deze gemeente – en regio – naar voren te brengen in een gedeelde geschiedenis.

Jonge bezoekers vermaken zich in een Amerikaanse Jeep op het Vrijheidsfestival in Groesbeek.

© Eveline van Elk

Voorbeelden van het programma zijn het maken van verschillende podcasts rondom de periode van Market Garden en de frontlinietijd. Er wordt op verschillende manieren stilgestaan bij de evacuatie, bijvoorbeeld met een grote dag in Kerkerdom. Hierbij worden vluchtelingen en statushouders actief betrokken. Eind van het jaar zijn er kerstactiviteiten, waarin de beleving van soldaten en burgers aan het front centraal staan. Expositie over Marlène Dietrich en Operatie Veritable maar ook deelname aan het programma van de LTF – een parade en ‘static display’ van honderden authentieke Britse voertuigen uit de oorlog.

2.3.3 Gemeente Heumen; Vrijheid valt uit de lucht

De bevrijding van Gelderland begon in Heumen. Op 17 september 1944 vonden de luchtplaatsen plaats in Overasselt, gevolgd door de veroveringen van de Maasbrug bij Nederasselt en daarna de Heumense sluisbrug.

Market Garden en wat dit heeft betekend voor de inwoners van Heumen staat daarom centraal bij de herdenking en viering van 80 jaar Vrijheid. In alle kernen van de gemeente vinden activiteiten plaats; zoals educatieve activiteiten in samenwerking met vluchtelingenwerk op scholen, een Bridge to Bridge- halve marathon, jazzmuziek van lokale verzetsman Boy Edgar, fietstochten, fototentoonstellingen, een vrijheidsfestival en de opvoering van een dorpsopera. Indachtig het verleden wordt de verbinding gelegd met het heden. Het programma wordt gecoördineerd door het Erfgoedplatform in samenwerking met de gemeente Heumen.

Drie parachutes. Bevrijdingsmonument Overasselt.

© Jairo Kerkhoven

2.3.4 Gemeente Wijchen; De bevrijding van Wijchen

Wijchen kiest ervoor om de herdenkingsactiviteiten te concentreren rondom Operatie Market Garden, de bevrijding van Wijchen september 1944, en rondom de officiële bevrijding op 5 mei 1945. Participatief herdenken, betekenisvol beleven en innovatieve samenwerkingen zijn hierin de kernwoorden. De activiteiten richten zich zowel op het onderwijs (educatieve activiteiten) en op inwoners van Wijchen en de regio. Om de activiteiten goed op de kaart te zetten werken we samen met Wijchen=Promotie en Visit Nijmegen (TVAN).

kunstwerk Tread water van Remy M.J. Habets was te zien in het Wijchens Meer als één van de objecten van MEERkunst in 2020.

© Eveline van Elk

Market Garden, september 2024

In september 2024 herdenken we dat 80 jaar eerder de bevrijding van Wijchen heeft plaatsgevonden met Operatie Market Garden. We haken onder andere in op de tocht met een colonne van legervoertuigen van de Liberation Task Force (LTF). In Balgoij organiseren we op 17 september een static show. Inwoners van onze gemeente krijgen de kans om de voertuigen rustig van dichtbij te bekijken. Eromheen wordt een educatief programma georganiseerd in samenwerking met het Cultuurknooppunt Wijchen-Beuningen.

De officiële bevrijding, mei 2025

In de aanloop naar 5 mei 2025, en op 4/5 mei 2025 herdenken we dat Nederland 80 jaar geleden werd bevrijd. In Wijchen sluiten we aan op de landelijke herdenking. Zo wordt Meerkunst Wijchen georganiseerd. Een expositie van beeldende kunst geïnspireerd op het thema bevrijding, met een programmering voor meerdere doelgroepen hieromheen. Ook komt er een Festival van de Vrijheid, met theateracts die op een laagdrempelige manier reflecteren op 80 jaar vrijheid herdenken en vieren, en de brug slaan naar het leven in vrijheid nu.

2.3.5 Gemeente Beuningen; Verbinding kunst, cultuur en erfgoed

De gemeente Beuningen wil een programma dat kunst, cultuur en erfgoed verbindt. In woord en beeld worden verhalen verteld uit het verleden en het heden, aan de hand van de persoonlijke getuigenissen van gewone mensen, verschillend in generaties en geboortegrond; samen inwoner van de gemeente, van de regio, Nederland, Europa en verder. Het is onze lokale geschiedenis; voor veel nieuwe burens is het de actualiteit. Zo willen de initiatiefnemers laten ervaren hoe kostbaar vrijheid is. Deel van het plan is ook een Euregio-samenwerkingsproject van Nederlandse en Duitse kunstenaars: “We zijn destijds tenslotte allemaal bevrijd.”

Aankomst Oekraïense vluchtelingen op 12 juni 2022, Sporthal de Tinnegieter, Beuningen

© Inge Hondenbrink

2.3.6 Gemeente Druten; Lokale gebeurtenissen tot leven brengen

De gemeente Druten wil de oorlogsgeschiedenis tot leven brengen en een verbinding leggen tussen hen die de oorlog hebben meegemaakt en de huidige jongere generaties. Gedacht wordt aan projecten waarbij scholieren, kunstenaars en de werkgroepen van de historische vereniging Tweestromenland herinneringen aan toen omzetten in hedendaagse (kunst)uitingen. Veteranen van vredesmissies na de Tweede Wereldoorlog gaan aan de hand van beeld en geluid weer geven wat vrijheid/bevrijding voor hen betekent.

In mei 1940 werden de bewoners van Boldershof, een woonzorgcentrum voor mensen met een verstandelijke beperking, geëvacueerd naar Breda. De school voor speciaal onderwijs De Kom wil samen met anderen werken aan (kunst) uitingen van vrijheid.

Evacueren onder de veilige vleugels van een beschermengel; Boldershof mei 1940.

© Eveline van Elk

3

Organisatie regioprogramma

De gemeenten in het Rijk van Nijmegen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de totstandkoming en uitvoering van het regionale programma '80 jaar vrijheid' voor de jaren 2024/2025 in deze regio. Zij doen dit binnen de kaders van het door de provincie Gelderland vastgestelde 'Programma 80 jaar Vrijheid' en met de inachtneming van de hieraan verbonden subsidievoorwaarden. De gemeenten in het Rijk van Nijmegen dienen het regioprogramma '80 jaar vrijheid' en de bijbehorende begroting als één geheel in bij de provincie Gelderland, ter goedkeuring en subsidiëring. Gemeente Nijmegen is daarbij de penvoerder.

3.1 Kernteam Vrijheid

Een kernteam, bestaande uit vertegenwoordigers van genoemde gemeenten, is verantwoordelijk voor de feitelijke totstandkoming van het regioprogramma en de daarbij behorende begroting. Dit kernteam bepaalt uiteindelijk welke regio-projecten in de subsidieaanvraag worden opgenomen die bij de provincie wordt ingediend.

De gemeente Nijmegen treedt op als 'penvoerder', met instemming van de andere gemeenten, en dient de aanvraag bij de provincie in.

Het genoemde kernteam bestaat uit:

- één ambtelijke vertegenwoordiger van elke deelnemende gemeente;
- de projectleider '80 jaar Vrijheid' voor de regio;
- de inhoudelijk programmacoördinator voor de regio;
- dr. Joost Rosendaal, inhoudelijk adviseur;
- coördinator Infocentrum WO2 Nijmegen.

Om redenen van efficiency heeft het kernteam ook een dagelijks bestuur. Dat bespreekt wekelijks/elke twee weken de voortgang van de projecten en neemt ook namens de regio deel aan overleggen met de provincie Gelderland, andere provincies en andere regio's. Er is een regelmatige terugkoppeling met de andere leden van het kernteam.

Het dagelijks bestuur van dit kernteam bestaat uit:

- projectleider '80 jaar Vrijheid'
- inhoudelijk programmacoördinator '80 jaar Vrijheid'
- ambtelijk vertegenwoordiger van de gemeente Nijmegen
- ambtelijk vertegenwoordiger van de gemeente Berg en Dal

De inhoudelijk programmacoördinator is zowel voorzitter van het kernteam als het dagelijks bestuur. Bij 'staken der stemmen' of discussies, waar we gezamenlijk niet uitkomen, geeft de stem van de voorzitter de doorslag.

3.2 Beoordelen van de projectaanvragen

Eén van de taken van het kernteam is het beoordelen van de projectaanvragen. Het kernteam bepaalt of een projectaanvraag wordt meegenomen in de subsidie aanvraag die bij de provincie wordt ingediend. Een projectaanvraag doorloopt verschillende 'checks' voordat deze door het kernteam wordt behandeld.

- 1e check: ambtenaar gemeente bespreekt, indien nodig, aanvraag met organisatie uit betreffende gemeente.
- 2e check: overleg met inhoudelijk programmacoördinator. Komen zij er niet uit, dan gaat de aanvraag voor beslissing naar het kernteam.
- 3e check: kernteam bespreekt aanvraag en besluit – bindend. Als de stemmen in het kernteam staken, beslist de voorzitter

3.3 Projectleider en programmacoördinator

De projectleider en programmacoördinator zijn namens het kernteam verantwoordelijk voor uitvoering en monitoring van het regioprogramma. Hun taken: coördinatie, contacten met de gemeentelijke vertegenwoordigers en erfgoed instellingen, voortgang, tussentijdse evaluaties, wijzigingen, vraagbaak. De programmacoördinator kijkt vooral naar de inhoud, de verhaallijnen en de kansen tot samenhang en samenwerking.

De projectleider bewaakt de procedures, de bestuurlijke terugkoppeling, de ambtelijke coördinatie en afstemming en de financiële afhandeling. De projectleider hangt boven de partijen en bewaakt het overzicht op het gehele programma in de regio.

Als de deelnemende gemeenten gezamenlijk het regioprogramma en de bijbehorende begroting hebben goedgekeurd, worden die door de projectleider voor '80 jaar Vrijheid' als één geheel ingediend bij de provincie Gelderland ter goedkeuring. Deze zal het kernteam om advies vragen, waar nodig wijzigingen voorstellen.

Na goedkeuring zal de provincie Gelderland de in het vooruitzicht gestelde subsidie overmaken naar de gemeente Nijmegen, als penvoerder voor '80 jaar Vrijheid'. Het gaat om 80 procent als voorschot, en 20 procent na afloop, bij de definitieve vaststelling van de subsidie.

In de regiobegroting zijn bedragen van de projecten opgenomen. Dat geldt voor de subsidies vanuit het provinciale programma '80 jaar Vrijheid', maar ook voor de gemeentelijke bijdragen. Ook is de door de organisaties in te brengen cofinanciering vastgelegd.

Na ontvangst van de provinciale subsidie zal penvoerder Nijmegen de gelden vervolgens overboeken naar de betreffende gemeenten, conform de bedragen in de begroting. In geval van een voorschot en nabetaling: in delen.

Andersom betalen de gemeenten die deelnemen aan overkoepelende projecten, zoals op het gebied van communicatie, aan penvoerder Nijmegen, die verantwoordelijk is voor de uitvoering van dit deel van het regioprogramma. Ook de hoogte van die bedragen is in de begroting vastgelegd.

De afzonderlijke regiogemeenten handelen het subsidietraject verder af met de organisaties binnen hun gemeente. Zo heeft elke partij in het proces slechts één direct aanspreekpunt voor de procedurele kant, de subsidies en verantwoording:

- de ambtelijk vertegenwoordiger voor de organisaties in de betreffende gemeente;
- de projectleider voor de vertegenwoordigers van de gemeenten enerzijds;
- de projectleider voor de provincie anderzijds en vice versa.

De projectleider '80 jaar Vrijheid' zal het proces en de voortgang monitoren en bespreken met het kernteam. Aan het einde van het project leggen de deelnemende gemeenten verantwoording af aan de projectleider. Die doet dat vervolgens namens de regio bij de provincie. Na wederzijdse goedkeuring wordt het project daarmee afgesloten.

Ten slotte zijn er ook nog gezamenlijke projectkosten, zoals overheadkosten en bijvoorbeeld de kosten voor het maken van een Vrijheidskrant. Deze kosten worden naar rato gefinancierd; grotere gemeenten, die gedurende het programma langer meedoen, betalen meer dan kleinere gemeenten die beperkt deelnemen aan '80 jaar Vrijheid'.

3.4 Subsidies en cofinanciering

Zoals eerder aangegeven zijn de beschikbare budgetten voor '80 jaar Vrijheid' lager dan in de voorgaande cyclus van 2019. Hoewel de gemeenten zelf ook activiteiten zullen ondersteunen en co-financieren, wordt het organisatoren van regioprojecten sterk geadviseerd zelf ook nog externe financiering te regelen.

3.5 Communicatie en educatie

De provincie heeft, net als voor '75 jaar Vrijheid' een huisstijl ontworpen voor '80 jaar Vrijheid', die ook de regio's gaan gebruiken in de communicatie uitingen. Aansluitend op de provinciale huisstijl stellen we een communicatieplan op voor de regio om de activiteiten als een programma te communiceren.

Onderdelen van het regioprogramma '80 jaar Vrijheid' zijn een overkoepelend educatieplan en communicatieplan. Beide worden, passend bij het regioprogramma, uitgewerkt.

Borging '80 jaar Vrijheid'

Hoewel er nog geen toezegging is vanuit de provincie Gelderland dat er na 31 augustus 2025 een nieuw herdenkingsprogramma komt, willen we de impact van onze herdenkingsactiviteiten wel borgen. Als blijkt dat de impact van sommige activiteiten zo positief is, gaan we kijken hoe we deze kunnen behouden voor de jaren erna. Wat zijn de 'parels' in het programma en hoe gaan we die vasthouden?

We sturen zoveel mogelijk op een blijvende impact door waardevolle activiteiten te organiseren, die een betekenisvolle indruk achterlaten bij de deelnemers.

Het #Vteam is een jeugdclub die zich inzet voor vrede, vriendschap en vrijheid.

© V-Team

III Vrijheid is nooit ag!

LUCAS

vrijheid

colofon

opdrachtgever

Gemeente Nijmegen, Berg en Dal, Heumen,
Wijchen, Beuningen, Druten.

samenstelling

Ad van Heiningen, Joost Rosendaal / Radboud
Universiteit, provincie Gelderland en boven-
genoemde gemeentes.

Met dank aan allen die een bijdrage hebben
geleverd aan de totstandkoming van dit
programma.

kaartjes en graphics

Louman & Friso ontwerp bureau

ontwerp en opmaak

Louman & Friso ontwerp bureau

VRIJHEID
GELDERLAND
80 jaar

provincie
Gelderland

GEMEENTE Berg en Dal

GEMEENTE BEUNINGEN

Gemeente Druten

gemeente
Heumen

Nijmegen

Gemeente
Wijchen